

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 19.

У Новом Саду, 15. децембра 1912.

Год. II.

САДРЖАЈ: Наш народ и његова просвета. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Социјалне и идеалне наклоности. — Дечја лектура. — Школа и настава: Организација помоћних разреда. — Забавиште и школа. — Шта помаже успеху у школској настави. — Питање у настави. — Учитељство: Уређење учитељских плаћа у Босни и Херцеговини. — Практичне обраде: Обглед из катихеза за IV. разр. — Из праксе: Говор у спомен краљици Јелисавети, 6. (19.) нов. — Белешке. — Књижевни огласи. — Нове књиге.

Наш народ и његова просвета.

XI.

Свештенство као сталеж и народна просвета. Свештенство, које је као и учитељство у непосредној вези са народом и народном просветом, а као један од боље образованих наших сталежа по школама, заслужује, као што спомену смо, нарочиту пажњу. Од његове агилности у раду око просвећивања народа, зависи и зависиће много ускоравање народног препорода.

Некада је сва народна просвета стајала у рукама свештенства, а школа је била истоме сасвим подложна. За школ. закона 1872. у срп. вероисповедним школама и до школ. закона у Хрватској и Славонији изван Војне крајине, били су свештеници све и сва у школи. Какве је резултате та школа показивала у образовању деце и масе народне, видели смо. Али, такав беше онда дух времена и у осталом свету. Можда би тако код нас и данас остало, да није настао преокрет код других народа. Дух времена закуцао је и на наша врата, шапнуо нам је, да школа не сме и не може више служити као народна установа, само једном сталежу, јер није само један сталеж позван, да даје директиву народном просвећивању, те прописује наставне планове. Чиниће то сам народ преко својих представника — сабора, те стручњака зато спреманих. Зато су нови школски

закони власт и утицај свештенства svelи на извесне границе. Наши школски закони су ипак оставили свештенству слободне руке у религиозно-моралном васпитању деце, а изванредан део дужности њихове према живој цркви, као што видесмо, особито при извршавању обреда црквених, црквеног појања, оставили сталежу учитељском.

Параграф 212. школ. закона и за комуналне школе у Хрватској и Славонији даје црквеним властима права, да се преко протопресвитера обавешћују о религиозно-моралном стању школе, те у неповољном случају предузму сходне мере, да се исто поправи.

У овоме поглављу не ћемо говорити о утицају свештенства на просвећивање омладине у основ. школама, јер о томе већ беше доста разговара. Говорићемо о раду нашег свештенства на просвећивању масе народне, породица наших, са којим радом су или би били, велика помоћ и народној школи, који у толикој мери и не доспева, да препорађа старије, а овој још стоје на путу и разне препреке, које свештенству ништа не сметају, а и од учитељства би исте могли бар донекле отклањати.

Колико је широко поље за рад свакога појединца, а камо ли сталежа као што је свештенички у народу нашем

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

на просвећивању, не да се ни исказати. Али, тако се исто не даду исказати ни потешкоће у томе раду, које проистичу из склопа данашњег нашег друштвеног живота, у коме су испреплетене мисли, жеље, навике, па себичлук појединаца и сталежа, па оних, који баш теже за тим, да нам народ остаје у мраку, да могу као „паразити“ живети без озбиљног рада на манама нашег народа.

А колико је таквих? Борбу са истима врло је тешко издржати, те се често баца копље у трње. Колико знам и свештеника, који се повукоше, па су данас обасути титулом „добра, мирна, прилагодна“ човека а док радише, частили су и њих паразити погрдним речима, као штапом на воћку, на којој има плода.

Ја осећам сву потешкоћу при расправљању питања, колико свештенички сталеж допринаша просвећивању нашега народа и како је тешко бити објективан. Стотину околности можеш навести у одбрану, стотину за осуду. Прозрети у танчине живота нашега друштва, па ђефове и навике котерија и међу интелигенцијом у варошима, а камо ли у, селу, мало је потеже. Па завирити у душе појединаца! Ко ће знати стазе и богазе поједине човечје душе? Ко ће знати чију бригу, беду, невољу, жалост као узрок, зашто није одушевљен препорудилац свога села, своје околине? Ко ће знати и која је нежња струка чије душе повређена, те се повукао? Препород, рад на њему, заиста је борба. Не може бити, да не дођеш с киме у конфликт. Је ли свачија душа зато? Све ово морао би човек имати у виду, па да узмогне бити потпуно објективан у оцењивању рада и појединца и сталежа. И околности су у појединим нашим местима такве, да само културно-просветни јунаци после извесног низа година неморног рада могу рећи: „Исчезоше себичњаци и надри-мудријаши јакоже дим и посрамљени жмиркају из својих мрачних јазбина“.

Гледамо слику, како је лав смотуљао газелу. Блажено и вечно погледа на младо месо, топлу крв. Случајно му се поглед оте на оближњи грм. Спази ловца

и — цев од пушке. Закрвави на њега погледом мржње при помисли, да ће му лов, жртва, измаћи... Да, тешко је бити ловац на оне, који слабе и нејаке, њихово незнање употребљују на своју корист. Како ти погледају препородитеља!... Тешко је и уговети свакоме, само један корак у „сферу интереса“ појединаца и клике, па си стекао грдних непријатеља. Имадемо и ми учитељи у томе велико искуство... Зато је и рекао један филозоф, да су најсрећнији они људи, који се не дижу изнад своје околине.

Надаље, има људи, који оцењују делатност појединаца и сталежа на просвећивању, ако их што више виде да говоре пред масом ма шта и ма како. А на тих рад, саветовање појединаца у четир ока, не дају ништа. Оваквих радника има доста у сваком сталежу. И ради ове околности је потеже оценити рад појединаца и сталежа.

Зато ћемо укратко, а по своме опажању морати оценити рад нашега свештенства на просвећивању народа по ономе, што сви видимо. Ту су разне наше установе по селима и градовима, беседе са амвона, црквене славе, народни зборови, водице, сватови, па и књижевност и т. д. *Околности, да сваки свештеник долази у допуну са сваком српском породицом,* за нас је врло важна околност, те ако су сељани индиферентни према школи, те разним нашим установама, те општем добру, знак је, да је он при свима наведеним приликама, врло мало радио или и оно, што је радио, није било тако смишљено, те су му рад покварили надри-мудријаши, или је сасвим малаксао у раду још у почетку, када је ваљда увидео, да су његове силе слабе, да почупа сав коров за — кратко време. Или није ништа радио, јер није **имао спреме** за народно просвећивање, *а ко нема спреме, сасвим је неравно, да нема ни воље.* Са овима не може се ни рачунати. Онога, који малакше у раду, морамо осудити, јер није ишао методом, стопама Спаситељевим. И он је почео са Јованом. После са апостолима, а ови су радили даље. Не може ни бити свуда, а данас је и ретко у

коме селу, да сви слушају једнога човека. Ваља почети са два-три, који су приступачни здравој поуци. Ови ће даље, те за извештај низ година, биће и већина села добра, уредна, вредна и ваљана, те ће за њима и други.

Ни један наш сталеж није у томе положају, да завири у сваку породицу. И у тој је околности и велика снага и моћ нашега свештенства, али уједно и велика одговорност за застој у нашим селима и варошима. Многи наши свештеници ту снагу и моћ не употребљују на прави препород нашега народа, него почешће служе у сврхе, интересе другог ког сталежа, рећи које странке, ради чега им после други затварају врата своја при свећењу водица и т. д. А како је то лепо, када ти није ни једна кућа затворена! Какву силу на децу и све укућане има реч: „Ево иде г. поџа!“ Како се чисте клупе, бришу умусана деца, како се спрема пред богојављенске водице и шта ту вреде кратке, смишљене поуке! А како упливише на наше честите ратаре, када свештеник ружи тога и тога у селу, па друге умишљене своје и свога начела противнике! Како мало по мало губи своју моћ, свој уплив... Ма шта да ради после, врло мало вреди... Говори са амвона нису код неких удешени према правом развијању религ. моралног осећаја ни потребама нашег народа. На прсте можеш избројати, који раде на књижевном пољу, купе народне приче, обичаје из свога села. Лист њихов тавори... Има их приличан број, који слабо купују књиге за даље самообразовање, а још их слабије протурују у народ. Слабо разбирају шта народ чита. Још слабије чиме га кљука надри-интелигенција и сеоски мудријаши. Иначе су од реда ваљани и добри Срби. Има их леп број запослених и у земљорадничким задругама и осталим нашим установама.

Па јесмо ли ми задовољни са радом нашега свештенства у смеру правога народног препорода? Нисмо, а нису ни они сами. Јесу ли они томе криви? Неке смо узроке већ навели, а има их повише.

(Свршиће се.)

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. Паја Р. Радосављевић — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**, проф. у Загребу. —

(Наставак).

Послије та три имена — најважнијих психолога у Француској, морамо споменути *Richea* (*Charles Richet*), професора физиологије на медицинском факултету у Паризу, који је аутор многих штудија о болу, сомнабулизму, телепатији и т. д. (*L'Homme et l'intelligence; Psychologie générale*; и т. д.); *Charles-a Fééré-a*, лекара у *Bicêtre hospital*, чије је име скопчано са питањима о наслеђу и односу између надражења и покрета. (*Sensation et mouvement; Pathologie des emotions; La magnétisme animale*); *Beaunis-a*, који је са *Bernheim*-ом помогао да покаже каква је *rôle* сугестије у хипнотизму (*Le somnambulisme provoqué*); *Pierre-a Janet-a*, који је својим штудијама о хипнотизму нарочито много свјетла бацио на феномене дисоцијације свијести (*L'automatisme psychologique*); *Bourdon-a*, који је познат ради својих помних штудија о памћењу и асоцијацији идеја (*L'expression des emotions et des tendances dans le langage*) и *Binet-a*, директора психолошког лабораторијума у Сорбони (*Hautes Études*), који је публикувао многа дјела и монографије (*La psychologie du raisonnement; Le magnétisme animale; Les alternations de la personnalité; La vie psychiques des micro-organismes; La psychologie des grands calculateurs et joueurs d'échecs* и т. д.). Могли би споменути и ова имена: *Sollier, Seglas, Dumas, Godfernaux*, који су различитих гледишта много допринијели психологији алијанизма (наравно ја овдје не говорим о алијенистама од професије); *Jules Soury*, који се нарочито посветио библиографској психологији и у том смислу публикувао је многа дјела о мозгу; *Jaques Passy*, коме треба благодарити за добро изведена и тачна истраживања о психологији мириса; и *P-réz*, познати посматрач дјече. Од дескриптивних писаца, критичара и теоретичара могу поменути ове ауторе:

Arréat, Egger, Liard, Paulhan, Souriau, Séailles, Tarde, Le Bon а нарочито *Fouillée*. Филозофа, који се баве експерименталном психологијом, има толико да их овдје нећемо навађати. Поменућу само прослављеног неокантијевца, *Renouvier*-а.

Како се види из радње тих француских психолога њихово главно настојање бјеше уперено у штудију патологије; главни предмети њиховог проучавања бјеху лудило и хистерија. Шта више! Треба имати на уму да су већина француских психолога љекари а не психолошке специјалисте; резултати тога бјеху ти, да се развиће науке појавило изван лабораторијума, изван официјалног вођења и без поштовања од стране универзитета.

Тек прије двије деценије влада је успоставила столицу за експерименталну психологију у Collège de France, и од прилике у исто вријеме (1889. г.) основан је психолошки лабораториј уз Hautes Études, чији је први директор био *Beaunis*. То су два званична завода за психологију. Они ни данас немају потпуни практични утјецај за којим се тежи, јер експериментална психологија не фунгира ни у једном испиту, и у Француској не доводи до ничег. Шта више! Французи немају лабораторијум у оном смислу као Њемци и Швајцарци, гдје ђаци долазе у лабораториј да се спремају за докторску дисертацију; студенти овдје долазе само тада у лабораториј ако имају праву вокацију за психологију, што је риједак случај, Међу студентима и асистентима тог лабораторијума могу поменути ову господу: *Philippe, Courtier* и *Milhand*, који су у савезу са *Binet*-ом публиковали многа истраживања, па *Victor Henry*, који је пређе био познат са својим штудијама о памћењу и тактичној сензибилности (осјетљивости такнућа). У савезу са тим лабораторијем покренут је 1886. г. чувени часопис *L'Année Psychologique*, а уређује га *Beaunis*.

Могу поменути и ефемерну егзистенцију друштва под именом „*Société de psychologie*“, које је основано прије три деценије под предсједништвом проф. Чаркоа и које се распрштало усљед тога,

што је допустило да у њему жаре и пале спиритисте и телепатичари.

Да укратко оцртам и карактер прилога, које су француски учењаци дали експерименталној психологији. У том погледу неопходно је напоменути, да је француски рад ипак неопажен остао изван граница Француске. Због тога се види како се навађају само њемачка дјела; Французи немају добру библиографију. То је и разлог зашто су сви страни ђаци, који данас чине већину студената у психологији (мислим нарочито на Американца) образовани у њемачким лабораторијима.

Истраживања у експерименталној психологији у Француској дијеле се у двије категорије, које у неку руку образују двије сукцесивне периоде:

1. *Периода хистерије и хипнотизма*. У извесној епохи, отприлике од 1880. до 1890. г., у Француској се појавио знатан број радова о проблемима хистерије и хипнотизма. Ти прилози долазили су у главном из школе *Salpêtrière*-а и од школе у Нансиу, која се слободно такмачила са првом. Поред свих приговора што су чињени тим прилозима, засигурно је да су нас много научиле о пријемчивости, утецају ексципације у односу напрама покретима, о халуцинацијама и феноменима поделе свијести. Опасност штудија у хипнотизму јесте та, што су нам оне дале лаку транзицију за штудију телепатије, клервојанца (видовитости) и других феномена *ejusdem farinae*, које су у Француској занијеле великој број мистичара и дилетанта полуопскурних бића.

2. *Друга периода сигнализме се релаксацијом штудија у хипнотизму*. Сада је читава пажња обраћена другим проблемима — питањима афазиие, аритметичких чудовишта, меморије, виших интелектуалних функција, а такође и питањима о органским и моторичким функцијама у савезу са интелектуалним стањима. Та периода датира се од 1890. год. и колико ми је познато она и данас траје. У ову периоду спада и *Burdou*, који је основао мали психолошки лабораториј у Rennes-у (то је други лабораториј у Француској). Као што је познато *Bourdon* се скоро

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

посве посветио — испитивању појава идеације у одраслих људи. Цедуље са питањима и испитивања *Рибовљева* о памћењу и апстракцији такође спадају у ову периоду. Напоследку могу споменути да су већина испитивања ове периоде потекла из парижког психолошког лабораторијума, који представља специјалну еквипажу за штудију органских и моторичких реакција, и за све оне штудије, које се односе на графичку методу. Управитељ тога лабораторијума је *Др. Алфред Бине*, који је познат и са својег малог али врло сугестивног дела: *Introduction a la psychologie expérimentale* (Paris, Felix Alean: 108, Boulevard, Saint-Germain; 1894. Са много слика у тексту. Изашло у: „Bibliothèque de philosophie contemporaine“, цена 2·50 франака).

Експерименталну психологију у *Белгији* заступа данас *Др. Шојџен*, и у *Лијежу* и *Бриселу* постоје психолошки лабораторији. Тако исто и у *Копенхагену* и *Гроненгену* (*Холандија*). Колико ми је познато Русија има два лабораторија: један у *Петрограду*, у коме такође ради познати педагог *Др. Александар Нечајев* и један у *Москви* (*Др. Токарски*). О сличним заводима у *браће Пољака*, *Чеха* и *Словака* не знам ништа.

У *Инглеској* је *Александер Бен* (Bain) једна од најугледнијих фигура. Он је био много година професор у *абердинском универзитету*. Његово схватљиво дело: „*The Senses and the Intellect*“ (1855. г) имало је велики утисак на развиће психологије *великобританаца*. Становиште тога дела је: *интроспекција* (самопосматрање) са потпуним признавањем физиолошких и експерименталних података. Резултати експерименталног рада помно су се употребили на згодним местима у различитим психолошким делима од *Џемса Солиа* (Sully), професора у *лондонском универзитетском калиду* („*Outlines of Psychology*“, „*Human Mind*“, „*Handbook of Psychology*“, и т. д.). Проф. *Џорџ Крум Робертсон*, пређашњи уредник чувенога часописа: „*Mind*“, вредан је да се помене, јер је увек знао да цени иштује радове експерименталне психологије. Бриљантни радови *Франциса Галтона* („*In-*

quiries into Human Faculty“, „*Hereditary Genius*“, и т. д.) имали су трајни утисак на многе области експерименталног рада. Психолошке податке о споровима врло је лијепо изнео *Хавелок Елис* у своме дјелу: „*Man and Woman*“. *Инглески часопис „Mind“* (*G. F. Stout*) и дан дањи често пута доноси експерименталне чланке, као и часописи: „*British Journal of Psychology*“, „*Brain*“ и „*Journal of Mental Science*“. *Антропометријски лабораториј*, који садржава психолошке апарате, основао је поменути *Галтон* у *South Kensington-у* још прије три деценије, и издржава се из његовог сопственог џепа. Год. 1895., кад је сабрао много факата колико је год хтео, *Галтон* затвори лабораториј и апарате своје поклони *анатомском одељењу музеја у Оксфорду*, гдје се већ покренуо рад у том правцу. У *кембричком универзитету* проф. *Вард* (Ward) држао је 1882. г. предавања о експерименталној психологији. Практично настављање у тој новој науци почело је 1893. год., и то под управом *Др. Риверса* (Rivers), који је на расположењу имао две собе у физиолошком лабораторијуму. Те године давана су четири курса: два о експерименталној психологији, а два о физиологији чулних органа. Практикум је почет са приличним бројем апарата (особито у погледу на проучавање виђења), с којима се може обавити рад у већини области експерименталне психологије. Данас постоји велики психолошки лабораторијум у *Лондону*, но, већ од неколико година радило се на оснивању једног таког завода у *University College*, за што се мора захвалити великом пожртвовању *Галтона*, *Риверса*, *Кари*, *Фостера* (Foester), *Карла Пирсона* (Pearson), *Шеффера* (Schaeffer), *Солиа* и *Винча* (Winch). *Хобхаус* (Hobhouse), је такође унапредио експерименталну психологију са својим испитивањима животиња („*Mind in Evolution*“, 1905); *В. Мекдугал* (Macdougall) и други такође су унапређивали те нове науке.

У *Италији* постоји психолошки лабораториј у *Риму* а у вези са антрополошким институтом. Директор му је проф. *Серџи* (Sergi), који је много дела публиковао о психологији. Додуше, многи радо-

ви публиковани су из физиолошких лабораторијума, психијатријских клиника и асилума. *Мосо* (Mosso), у Турину истраживао је уморност, емоције и њихове ефекте, и т. д. *Ломброзо* (Lombroso), у Турину чинио је психолошке експерименте на злочинцима, криминалима. *Тамбурини* (Tamburini), у Модени основао је институт за психолошки рад као пропедевтику за психијатрију (или науку о духовним болестима). *Морсели* (Morselli), у Ђенови чинио је многа психолошка испитивања. *Вињоли* (Vignoli), у Милану публиковао је многа дела о компаративној психологији. Од млађих експерименталних психолога најчувенији су Др. *Кисов* (Kiesow), у Милану и *Де Санктис* (De Sanctis) у Риму.

(Свршиће се.)

Социјалне и идеалне наклоности.

Од
ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео
ВАСА СТАЈИЋ.

СОЦИЈАЛНЕ И ИДЕАЛНЕ НАКЛОНОСТИ.

Социјалне наклоности. — Нетачна употреба речи „љубити“. — Подела социјалних наклоности. — Софизам Русоа. — Потреба социјабилности. — Симипатија — Побијање Ла Рошфукоа — Породична приврженост. — Патриотизам. — Пријатељство. — Идеалне наклоности. — Подела ових наклоности. — Љубав према истини. — Морална осећања. — Естетика осећања. — Осећање за природу. — Религиозно осећање

Социјалне наклоности. — Заједнички карактер личних наклоности јесте то што су оне заинтересоване. Имајући Ја за предмет, оне траже лично добро; њима управља интерес.

Напротив, *социјалне наклоности* су незаинтересоване; оне теже за туђим добром. Оне све састоје у отимању од себе самих, у заборавању своје рођење среће да бисмо тражили срећу других људи.

Нетачна употреба речи „љубити“. — Према томе, требало би задржати за друштвене наклоности лепу реч *љубити*, коју језик обично чудновато злоупотребљава. Уобичајено је, код Француза, рећи да човек љуби сам себе, да гурман љуби вино или каву. А каква односа има између тих егонистичних, нижих сензација и племенитих емоција које нас везују за друге, које чине да нам срце куца за отаџбину, за правду? Без сумње, задовољство прати све наше сензације, сва наша осећања, и због

тога је језик освештао навику да кажемо како љубимо све што нам прибавља задовољство. Али нема могућих поређења између материјалних уживања чула и племенитих радости од привржености у свим њеним облицима. Само онај у истину љуби који, прегорев себе сама, преноси на друге жива осећања свога срца.

Подела социјалних наклоности. — На првом месту, ми волимо све људе уопште: то је *социјабилност*; на другом месту, волимо, између људи, нарочито оне који нас се више тичу, који су с нама једно по крвним везама: *породична приврженост*; на трећем месту, ми смо нарочито привржени нашем отаџбину и нашим суграђанима: то су патриотска осећања; најзад, ми имамо осећања индивидуалне привржености за личности које нам се допадају више него све друге, и које постају предмет искључиве, привилегисане нежности: то је *љубав* и *пријатељство*.

Софизам Русоа. — Социјабилност је свеопшта наклоност која није страна ни којем човеку здрава духа. Мизантропи* су неприродни изузеци. Сваки човек, при нормалним условима његова моралног развића, воли човечанство. И сама дивља племена су друштва, свакако несавршена и закржљала, али и у њима већ личности налазе задовољства у узјамном испомагању. Дете, које још не зна шта је то породица, одаје своју радост кад угледа људска лица.

А ипак се порицало да постоји инстинкт социјабилности. Русо, увек брз на софизме,* тврдио је одлучно да друштво није природна чињеница. Хобс је то заступао пре њега.

„Природа се, каже Русо, слабо бринула да оближи људе, она је слабо припремала њихову социјабилност. Немогуће је замислити зашто би, у примитивном стању, човеку био човек погребан више него мајмуну или вуку његов ближњи. Друштво није нуждан плод човечјих способности, оно се могло основати само помоћу случаја и околности које су се могле не стећи“.

Према томе, друштвени живот би био само пука случајност! Аристотел је унапред одговорио на парадоксе* Русоа, кад је човека дефинисао као „Друштвену животињу“ и кад је додао:

„Људи су се удружили јер сваки за себе није могао задовољити своје потребе, и ако би задовољство од заједничког живота и само било довољно да оснује друштво“.

Није потребно дуго се задржавати код побијања мишљења Русоа. Свеопшта чињеница да друштва постоје порице га формално. Човек би био немоћан да се развија телесно и душевно, кад би сам живео. Природна способност говор не би имала, без друштва, разлог да постоји.

Али смо ми пре свега дужни да утврдимо, не да је друштво природна, нужна, чињеница, него да је оно извор задовољства, да нас заједничко осећање привржености везује за све људе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Потреба социјабилности. — Пошто друштвена наклоност спада међу оне које се најсталније задовољавају, то она не даје онако јака уживања каква дају наклоности које до свог предмета долазе тек ретко и у дугим размацима. Задовољство, у истину, није неко трајно стање: кад се продужује, оно се гаси.

Али, нека нас каква околност лиши друштва наших ближњих, ми ћемо тада осетити бол који ће, баш својом живошћу, сведочити за силу осећања, тајну и скривену, чија нам је сладост била скривена дугом навиком.

Робинзон Крузе је био замишљен од енглеског романсијера да докаже како, у извесној мери, личност, својим радом, личном окретношћу у прерађивању сировина, може да надокнади социјалну сарадњу свих људи. Међутим и сам Робинзон Крузе признаје да има једна ствар за којом он страшно жали: то је друштво ближњих; и то је оно што чини да су тако дирљиви његови узвици, када, пошто је залуд претражио остатке разбијенога брода, узвикује: „Авај, да је бар један човек био спасен, само један човек да је био спасен!“

Силвио Пелико* приповеда у успоменама на своје тамновање колико се обрадовао кад би видео човека, па ма тај човек био и тамничар.

„Одлазио сам на прозор, у силној чежњи да видим какво ново лице, и држао сам се за ерџина ако се стражар, шетајући се, није одвише примицао виду, ако се довољно од њега удаљавао, те сам могао да га сагледам. Кад је војник дизао главу, ако је имао лик који одаје честитост, те ако ми се чинило да на њему откривам понеки знак сажалења, осећао сам како ми срце почиње силно и пријатно да бије, као да је тај непознати војник мој пријатељ. Кад се он удаљаваше, очекивао сам његов повратак нежно узнемирен, а кад се враћао, ако би ме погледао, радовао сам се томе као неком великом делу милосрђа.“

Не није само у тамници ова меланхолија самотовања, то друштвено зло. Франклин* приповеда како је на пучини, при брођењу које подуже траје, сретање другог неког брода за путнике прави празник:

„Срели смо, каже он, брод Снег који је долазио из Деблина идући за Њујорк с педесетинем радника оба спона. Они се сви показаше на палуби и изгледаше да су ван себе од радости што нас виде. Сретање брода на пучини и оуарокује истинско задовољство. Човек воли да нађе на створења његова рода, иза како је пре тога био дуго одвојен од осталог човечанства. Срце ми се у радости разиграло, и смејао сам се од задовољства. Оба капетана обејаше један другом да ће пловити у друштву... После неког врем на изгубисмо Снег из вида, и сета још једанпут обузе наше душе.“

Симпатија. — Социјалне наклоности, у свим својим облицима, се понекад називају *симпатичне*, јер имају симпатију* за заједнички принцип. Уопште љубав према другим људима, љубав према родитељима, пријатељство, свака приврженост, једном речју, претпостављају да симпатиземо с личностима које су предмет наше љубави.

Симпатија се иначе развија у два врло различита правца: прво, она је једноставно тежња коју имамо да наша осећања доведемо у склад с туђим осећањима. Смејемо се с онима који се смеју, плачемо с онима који плачу. У позоришту, ми се лако у оној гомили придружујемо емоцијама које проживљују наши ближњи. Али је симпатија и још друго нешто: она је тежња да волимо оне који с нама имају иста осећања, оне који имају неке сличности с властитом нашом природом. И овај други облик симпатије, то се види, јесте само последица првога. Наша приврженост се, у истину, најрадије простире на оне који се својим карактером, својим добрим или рђавим особинама највише нама приближују. Закон сличности управља приврженостима, везама срца, као што смо већ видели да он управља великим бројем интелектуалних асоцијација. Ми волимо све људе, јер су нам слични на општи један начин; више волимо своје родитеље, своје суграђане, јер су нам слични на један више нарочит начин; најзад, ми претпостављамо своје пријатеље другим људима, јер је између њих и нас већа заједница мишљења, нарави, навика.

Побијање Ла Рошфукоа. — Ако, фактично и у пракси, има егзиста који су отпорни према свакој незаинтересованој наклоности, а оно има, у теорији, и моралиста који човеку поричу способност да истински воли друге људе. То је, на пример, став писца *Максима*, *Ла Рошфукоа*.* По њему, „љубав према себи и свих ствари за себе“ јесте заједнички темељ и једини принцип свих наших наклоности, чак и оних које изгледају најплеменитије и најмање заинтересоване. Ми у истину не волимо другога, ми волимо себе у другоме: волимо задовољство које нам други прибавља или користи које од другог ишчекујемо.

„Признавање обавеза, каже писац *Максима*, јесте као поверење у трговаца: оно подржава односе међу људима. — Милосрђе је вешто предвиђење вала у која ми можемо пасти; услуге које ми чинимо другима јесу, заправо, предујмови које ми унапред издајемо сами себи. — И најмање заинтересовано пријатељство је само трговина у којој наше самољубље увек намерава да нешто стече. — Племенитост је само преобучена амбиција која презире ситне интересе па тежи за каквим крупнијим интересом. — Доброта је леност или немоћ: или пак дајемо у вајам уз велик интерес, под изговором да поклањамо.“

Да се *Ла Рошфуко* задовољио с тврдњом како људска осећања често имају само изглед незаинтересованости, како егзистам воли да узме маску пожртвовности, могло би се наћи да је сувише појачао црте своје сатире, да је нашао велико задовољство у одговарању и сликању зла. Али је он хтео да генерализује, да постави као свеопште правило оно што је само изузетак: он је клеветало људску природу.

Ла Рошфуко, одиста, побија сам себе кад нам каже да су незаинтересована осећања само лицемерна претварања; он заборавља ово: да би, у извесним случајевима, било пре-

творне пожртвовности, у другим случајевима је мора бити праве. Егоисти имају разлога да се покажу пуни признања и благодарности, они могу, лажним својим уверавањима, обманути своје жртве само тако, ако, њима насупрот, има истински благодарних људи.

Истина је да задовољство увек прати наше и најмање заинтересоване емоције. Човек који се жртвује за свог пријатеља заборавив на себе сама, налази у свом самопожртвовању крајњу радост и сласт. Али ово задовољство, које је последица привржености, није њој ни сврха ни узрок. Ми имамо задовољства у љубави према нашим родитељима само зато што волимо своје родитеље; није то задовољство разлог наше љубави. То је толико истина, да задовољство може понићи само из истинске и искрене љубави. „Јесте, каже Жане, љубити је задовољство, али под условом да љубимо, то јест да будемо одани другом нечем, а не себи. Ако човек почне мислити на себе, задовољство ишчезава, чар је прекинута“.

Породична приврженост. — Ла Рошфуко, чија оштра анализа насрће на скоро сва осећања, ипак је поштовао породичну приврженост: није смео рећи да се мати из рачуна жртвује за своје дете.

Породична приврженост спада у групу нај јачих и најдубљих осећања. Ништа не превазилази, с обзиром на жар љубави и на енергију пожртвовности, материнска и очинска осећања.

Породична приврженост спада тако исто међу најприроднија осећања, и ако се иначе мора признати да је цивилизација допринела њихову учвршћивању, њихову пречишћавању, јер је темеље породици подигла на праведнијим основима. Приврженост међу браћом, некада, у друштву где је било освештано право прворођеног, није могла бити ни налик на данашњу. Тако исто, приврженост међу мужем и женом је била сасвим друскија, но што је данас постала, онда кад жена није била равна мужу, него његова робинја.

Приврженост родитеља према деци и деце према родитељима се измењивала и с прогресивним ублажавањем породичних односа. Али је та приврженост постојала у сва времена, увек с посебним карактером који јој намећу нарави тога времена. Већ Сократ је, пре две хиљаде година, говорио свом сину Лампроклу:

„Шта! зар мати која те воли, која, кад си болестан, чини све што може да би ти повратила здравље, која се брине да не трпиш ни у чем оскудицу, која, у својим молитвама, иште за тебе добричаштва богова, ... зар према њој да не будеш обаврив! Ако си мудар, синко, ти ћеш молити богове нека ти опросте што си вређао твоју мајку. Бој се да ти не одрекну своју наклоност, кад виде да си незахвалан. Бој се да људи не увиде како не поштујеш творца твог живота: они би те сви одбацили; ти би остао без пријатеља и потпуно напуштен“ (1)

Патриотизам. — Између љубави према човечанству и љубави према породици се налази патриотизам, прецизнија и ужа љубав од прве, а пространија и мање одређена од друге. Код њега сарађују различити елементи, а пре свега идеја отаџбине, то јест идеалног бића које је у нашем духу одређено било појмом о историји наше земље, било мишљу о нашим суграђанима, који са нама говоре исти језик, који су с нама сједињени заједничким интересима, било, најзад, представом о земљишту на ком станујемо.

Пријатељство. — Социјалне наклоности о којима смо досад говорили потичу из саме природе. Не зависи од нас којој породици, којем отачаству припадамо. Ми их не бирамо. Али пријатеље своје бирамо: отуд израз *изборног** афинитета или сродства који се употребљава за означавање пријатељства и љубави.

Нико, изузев Монтања, није боље од Аристотела описао задовољства и сласти у пријатељству.

„У несрећи нас весели и само присуство пријатеља. Муке су лакше кад одана срца узму у њима учешћа. Тако да се може питати: да ли нам бол одумине зато што нам они на неки начин одузму један део терета, или можда терет који нас притискује остаје исти, али нам муку олакшава њихово присуство које нас толико весели и мирио да они деле нашу тугу“.

И даље:

„Пријатељ нас теши и кад га видимо и кад нам говори, ако је само мало окретан; јер он познаје срце свог пријатеља, и он тачно зна шта овога весели, а шта га растужује“ (1)

„У пријатељству о коме ја говорим, каже опет Монтањ, кад говори о свом пријатељству према Ла Боесију, душе се смењају и стопе једна са другом у такав потпуно спој, да се избрише и не може више наћи шав који их је сједињиво... Наше душе су имале једна за другу тако страсну наклоност, и једна је у другој открила једнаку наклоност све до дна утробе њене, тако да сам ја не само познавао његову душу као моју, него да бих био за цело себе радије поверио њему него себи“ (2)

Идеалне наклоности. — Преостаје нам да рекнемо неколико речи о трећој категорији наших наклоности, коју у недостатку боље речи називамо *идеалном*. Понекад се оне називају „више“ наклоности, али ми не можемо пристати да би међу наклоностима било чега што је више од очинске љубави, од патриотског осећања. Реч *идеалан* се, напротив, може оправдати као назив за ове емоције сасвим нарочитог реда, јер идеје, интелектуални елементи, имају код њих претежну улогу.

Ове наклоности ништи су више хумане, ни више незаинтересоване од социјалних наклоности; али је главна њихова карактеристика то што несу везане за личности; што оне потичу од нешто наглашеног развића

(1) Аристотел, Етика, Никомаху.

(2) Montaigne, Essais, liv. I, ch. XXVII.

(1) Ксенофон, Успомене на Сократа, књ. II, глава 2.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ума и општих идеја, и одговарају извесном степену културе.

Подела идеалних наклоности. — Не ради се о томе да овде опишемо те наклоности до појединости; задовољимо се њиховим набрајањем и летимичним карактерисањем.

Једне се односе на *истину*, на науку: то су научне наклоности;

Друге се односе на *добро*, на врлину: то су морална осећања;

Опет друге се односе на *лепо*, на уметности: то су естетске* наклоности.

Најзад, у ову категорију наклоности треба убројити и осећање које настаје из идеје о Богу, религијско осећање.

Љубав према истини. — Ко се сећа шта смо рекли о пореклу задовољства, које увек одговара активности; разуме ће без муке да мисао, самим тим што ради и добива свој предмет у своју власт, а то истина и јесте, осећа у том послу истинске пријатности.

Велики научњаци који откривају нове истине осећају задовољства од мисли јаче него други људи. Али њима ниједан човек није стран, и сви ми знамо за радости од читања, проучавања, научног истраживања.

Монтескије* је рекао: „Никад нисам искуспо тако горке муке које један сат читања не би утишао“.

„У студији, рекао је Огистен Тијери, човек проводи тешке своје дане не осећајући им тежета; човек тада сам ствара своју судбину, и живот племенито употребљава. Ево шта сам ја учинио, и шта бих поново учинио, кад би требало да свој пут изнова почнем. Слеп и болестан без наде на оздрављење и скоро без прекида, ја могу себи признати осведочење које, бар у овој прилици, неће бити сумњиво: има нешто што више вреди од богатства, више и од самога здравља: а то је оданост науци“ (1).

Етична осећања. — Као што имамо осећање за истину, тако га исто имамо и за добро. Врлина код других побуђује наше дивљење, задовољство код нас самих. Нама је врло пријатно посматрати лепа дела других људи, а уживамо у добру које смо ми сами могли учинити.

Тако исто, зло изазива нашу одвратност. Нама су мрски, ми се грозимо злочина које чине наши ближњи. Ми осуђујемо зло које смо ми сами учинили; ми се кајемо због њега, имамо грижу савести.

Ова осећања, спојена с идејом о добру, с идејом о дужности, сачињавају оно што се једном речју зове савест, чији тачан опис ће наћи своје природно место у нашим *Елементима етике*. (2)

Естетска осећања. — Естетска осећања се зову врло разнолике наклоности које имамо према разним појавама лепоте, било у уметностима, било у природи.

Лепо је много теже дефинисати него добро и истинито. Истинито је, у ствари саобра-

зности између мисли и стварности; добро је саобразност међу радњом и моралним законом. Али шта да се каже о лепом? Ни једна од формула које су филозофи предложили, право да кажемо, не задовољава (1), и можда се треба прегорети те дефинисати лепо карактеристичном емоцијом коју оно побуђује у нашим срцима: *дивљење*.

И ако нема опште дефиниције лепога, било би иначе могуће наћи посебне дефиниције за разне врсте лепоте: за етичку лепоту, која значи савршенство врлине; за телесну лепоту која значи правилност црта, удружења с извесним изразом, итд.

Лепо је без сумње појам нашег ума; али лепо мења своју природу у свакој од уметности, у песништву, сликарству, музици, итд. које теже да га изразе. Сваки уметник има свој идеал који он хоће да оствари, и тај идеал потиче без сумње од ума, тиме што је он тражена сврха, урођена склоност природе; али остварење, боље или горе, тог идеала је одређено искуством свакога појединца, и посебним условима сваке уметности.

Иначе лепо треба разликовати од умиљатог и узвишеног. Умиљато није само дефинитив лепога; оно је нешто посебно, што се не може дефинисати, што долази од мањих сразмера. Узвишено, напротив, претпоставља огромне сразмере, и увек садржи у себи нешто ванредно, па чак и нешто без реда.

Естетска осећања су извор врло живих пријатности, али захтевају нарочито неговање, праву интелектуалну префињеност.

Иначе, лепо не постоји само у уметностима, у људским творевинама; ми га тражимо, уживамо и у природи.

Осећање за природу. — Осећање за природу чини део ове категорије сложених осећања која се не развију код свих људи и која нису постојала у сва времена човечанства. Милтн,* у *Изгубљеном Рају*, даје да Ева овако говори:

„Мно је дах јутра с певањем птица, мило сунце кад проспе прве своје зраке... Пун чари је долазак тихе и ључке вечери; пува чари ћутљива ноћ, и овај месец тако леп, и ово небеско бисерје које звездама кити небеско дворште“.

Први људи нису имали доколице да се предају овим песничким разматрањима, и природа, поред толиких запрека које је иста вљала против мира њихова живота, никако није могла побудити њихово дивљење.

Осећање за природу је сложено осећање које претпоставља велики број елемената и које се могло развити у људском срцу тек пошто се човечанство попело на извештај степен интелектуалне културе. Природа говори у исти мах нашим чулима, нашој науч-

(1) A. Thierry, Dix Ans d'études, préface.
(2) Cours de la morale théorique et pratique, 1 vol., Delaplane.

(1) Маршон дефинише лепо: „оно што је интелектуално, савршено, умно, ако је обучено у чулне облике“. Али шта је умно у лепим бојама, и да ли има чулне облике лепо дело патристизма, породичне привржености?

ној интелигенцији, нашим религијским инстинктима. Љубав према природи садржи очевидно чулне елементе, чар блиставих боја, складних линија; али је она на тисуће начина измењена научним или религијским идејама које се ту уплећу. „Атеисти, рекао је Русо, не воле поље“. У сваком случају га они воле друкчије од религиозних људи, који иза природе слуте стваралачку радњу Бога“.

Религијско осећање. — Религијско осећање, као и друга идеална осећања, јесте присно везано за интелектуалне чињенице. Оно очевидно постоји само у душама где су развијена религијска веровања. Где год је идеја о Богу одсутна, са њом ишчежава и оно. Оно се иначе мења с толиким разноликим облицима у којима се јавља вера. Код првих народа је оно било неко осећање страха и ужаса пред ужасним божанствима која чине зла. Затим је човек мало по мало препознао божанску доброту, или бар благотворни утицај природних сила. Од онда религијско осећање, не престајући да буде страх, садржи пре свега љубав и благодарност, поверење и умирење.

Нарочито код интелектуалних, идеалних осећања, сензибилитет се мења с временом, с током векова. Ми не волимо оно исто што су волели наши претци; а исте ствари ми друкчије волимо. Може психолог чинити што хоће, он не може похватати све ниансе ових префињених осећања која се без престанка преображавају, и која се јављају скоро у онолико облика, колико има појединаца. Има сто начина да се воли лепо, па и сто начина љубави према Богу.

РЕЗИМЕ.

156. Заједничка црта *социјалних наклоности* јест то што су оне *незаинтересоване*; једино оне нас чине способне да истински волимо.

157. Социјалне наклоности обухватају: 1^о љубав према другим људима уопште, *социјабилности*; 2^о љубав према нашим родитељима, *синовља привржености*; 3^о љубав према нашим суграђанима, *патриотска осећања*; 4^о изборне и посебне привржености, *пријатељство љубав*.

158. *Социјалности* је природна чињеница; навика нас понекад учини неосетљиве за задовољства која из ње потичу; али у самотовању силно осетимо потребу друштва наших ближњих.

159. Социјабилност и друге наклоности, привржености имају заједнички принцип у *симпатији*.

160. Симпатија је у исти мах тежња да своја осећања доведемо у склад с осећањима наших ближњих, и да волимо оне који имају са нама иста осећања, исту природу.

161. Моралисти, који, као *Ла Рошфуко*, тврде да се сва осећања могу свести на егоизам клевету људску природу. Задовољство које прати сваку приврженост није њен узрок и разлог зашто постоји: оно је само њена последица, а прати само искрену и истинску приврженост.

162. Породична и патриотска приврженост су *природне*, и не зависе од избора. Пријатељство, љубав, напротив, претпостављају нашу вољу и избор, па се зато и зову *изборне наклоности*.

163. Све идеалне наклоности претпостављају извесну интелектуалну културу; оне се односе на *идеју о истинитом*, на *идеју о добром*, на *идеју о лепо*, на *идеју о Богу*.

Дечја лектура.

Један модерни педагог изнео је да ће од сада бити најмоћнији помагач васпитању добра књига, којој ће бити задаћа, да се појаве које се налазе у причама, цртама, описима, бити узором који ће деца да подражавају, захваљујући то осећању подражавања који је код деце у највећој мери развијен.

По томе држим за врло умесно што је у нацрту најновије наставне основе, која се спрема за наше школе, унешено приватно читање за ученике наше народне школе.

Кад се једном привикнемо на читање онда нам не треба никаква подстрекавања. Прилагођујући се књизи постајемо њени пријатељи па шта више и робови. Узмимо само људе који су навикли да читају новине! А има их много који читају све што им до руке дође. Ми, учитељи највише смо позвани да пазимо, шта се чита. Педагогија од нас императивно захтева, да пазимо на друштво књига у којем се наши ученици налазе. Нарочито треба да пазимо на порнографске списе, који драже сензибилитет у ученика, буде жељу за неморалне и примамљиве књиге, за сензационалне чланке по новинама који говоре о љубомори, разводу брака, убиствима разне врсте, да не долазе до читања најпрљавијих и неморалних дела. Од ове књижевности више су сачувани ученици по селима, а мање по варошима. Боље је да нам ученици ништа не читају — него један порнографски списе.

Жеља за читањем јавља се код деце већ како науче читати. Па какве књиге онда да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

им дајемо? Најбоље. Књиге које су лаким стилем писане, да их могу добро разумети; које су написане добрим језиком; које ће проширивати њихово знање; које ће будити и неговати националне осећаје; те оплеменити срце и учврстити карактере. Добре књиге су, без сумње, написане добром тенденцијом. А чему служе рђави списи: исмевају морал, веру, природне последице; хвале непослушност према старијима, неморал, живим бојама износе пред децу грех и тако куже душу у читаоца. Велику ће погрешку учинити васпитач ако испусти испод своје васпитачке сфере да пази, какве књиге доспевају до руку ученика.

Књиге треба да су према степену друштвенога развитка у детета, тако се узимају у обзир и године и пол и прилике у којима се ученици налазе. Приче без тенденције, сензационе, детективске, пису ни за старије а још мање за децу. Ствари које миришу на Шерлоха Холмса нису никако за ученике.

Наша изворна дечја књижевност још је мала и слаба, али зато имамо доста преведених дела из страних књижевности у овој врсти. Према томе каквом циљу служе, дела су различита. Има: бајки, прича, приповедака, описа из повести, географије, природних наука и списа за јачање воље. Књиге пружају здраву духовну храну према томе с каквом су тенденцијом написане. Има их које су писане за развијање интелектуалних способности, за буђење и развијање сензибилних осећања. За нашу децу су нарочито потребне књиге које ће у њима учвршћивати националне осећаје.

Дечја књижевност је у нас због тога мала што се на њу не обзиру наши признати и даровити књижевници. У том погледу био је један врло zgodан предлог у једном од прошлих бројева овога листа.

На нашој дечјој књижевности највише је радио Змај и он се сматра за оца овој књижевности. После њега и по квалитету и квантитету долази Чика Стева В. Поповић са својим приповеткама за децу. После ова два светла појава на овом пољу, долази још неколико успешних писаца међу њима и учитељи, међу којима се највише уздижу: М. Нешковић, П. Деспотовић, Јован Миодраговић, М. Јовић, М. Сретеновић, М. М. Петровић, Д. Ђурић и други.

Но осим споменутих дечјих писаца налази се богат избор за дечју лектуру у радовима: Л. К. Лазаревића, Ј. Веселиновића, С. Матавуља, С. Ранковића, С. Сремца, Р. Домановића и други.

Не треба заборавити многе ствари Ж. О. Дачића. Од његових списа су од неочењиве вредности „Просте приче“, „Књиге народних новина“, „Мала народна књига“ број 1. 2., 3.

За буђење националних осећања најбоље су народне умотворине. Међу овима има велико састављених књига што служе за поклон, приликом завршетка школске године исте су састављене родољубивом тенденцијом. Међу овима је „Четник“ (саставно по Баден-Паулу и Др. Мону) Др. М. Ђ. Поповић. Ово је модерно српско огледало, које је потребно да прочита свако одраслије Српче. Поред народних песама научи се и историја паша. Из књига географских издваја се највећма „Бока и Бокељи“ од С. Матавуља, из природних наука, списи Јосифа Панчића а из списа за јачање воље, „Отац учи сина“ од проф. Павла Аршинова. Осим ових писаца које сам напоменуо а тако исто и осим ових дела напомињем, као најбољи лист дечји, који је угледао света на нашем језику, јесте Змајев „Невен“ у коме се управо и налазе најлепше моралне и поучне приче и описи у нашој дечјој књижевности.*

Од стране књижевности код нас је највише заступљена немачка. Носиоци ове су: Х. Шмит и Ф. Хофман ова два писца су још у ранија времена обилно преводени. Модерније и боље ствари су: Приче: Браће Грима, „Кад сам био чобанче“ Петар Розегер, „Гинхард и Гертруда“ Песталоци, „Племенита крв“ Вилденбрух. Из других књижевности: „Робинзон Крузе“ од Д. Дефоа, још је увек добра књига. „Мудрост живота“ Мантегаца, даље Андерсен, Жил Верне, и Amicis писац „Срца“ и „Малог писара из Парафина“. (Књиге за децу бр. 1.) Ово су најбољи страни писци, али има их још неколико.

За сада би нам био од велике и несумњиве употребе један добар каталог дечје књижевности, који ће без сумње знати спремити учитељска књижара „Натошевић“, из кога бисмо могли изабрати најбоље ствари, јер кад се и

У добре дечје листове ваља убројати и „Споменак“. Он стално има добру садржину и техничка му је опрема укуена.
Ур. „Шк. Гл.“

онако, у нас, мало чита бар то мало нека је добро и одабрано, јер ако икојем народу али специјално нашем је од велике потребе неговање националног осећања, јер смо и онако раскомадани од Будима па до Солуна и од Адрије па до Балкана.

н.

Школа и настава.

Организација помоћних разреда. На конгресу за слабоумне који је одржан ове године у Брну донете су о потреби помоћних разреда ове резолуције:

У свима местима где има најмање 15 деце за помоћне разреде, има се основати помоћна школа.

Одређење ученика за помоћну школу установиће изаслата комисија, а одређењу њеном имају се родитељи покорити. Стога је потребно да министарство просвете изда наредбу у том смислу, јер ранија наредба о томе од 7 маја 1907. није доста изразита.

Помоћни разреди треба да су и просторијама одељени, где је могуће и под посебном управом. За њих треба да се установи петоразредни систем.

Уз овако уређену помоћну школу треба да има један предњи степен или забавиште, а по свршетку трогодишњи течај понављања или продужна школа; похађање исте да је обавезно.

У већим местима треба да се установе осим помоћних школа и поједини помоћни разреди на периферији вароши за децу која даље станују, а оваки разреди да потпадну под управу помоћне школе.

На помоћне школе и њихове продужне течајеве, треба да се постављају гдегод је могуће стручно спремни учитељи за тај посао, а у забавишта да се постављају забавиље.

Уз сваку помоћну школу треба да има врт, у којима ће радити ученици што им се додели.

Уз сваку таку школу треба да има када за куцање ради одржавања дечје чистоте, нарочито се има пазити на негу уста и зуба. За уређење купатила треба посебно особље.

Све помоћне школе треба да имају нарочите лечнике.

Уз сваку таку школу треба да су удешене просторије где ће ученици моћи остати преко

подне. Овде би ученици јели а и иначе остали у слободно школско време.

За унапређење оваког помоћног школства у једној провинцији, треба да се установи место стручног школског надзорника, који би сваке године, сваку школу надгледао а учитеље свију таквих школа годишње у конференцију сазивао.

Ове је резолуције поднео поменутом конгресу Göri, варошки школски надзорник у Грацу.

Забавиште и школа. На првој аустријској скупштини забавиља, одржаној у Бечу ове године, усвојене су у питању везе забавишта и школе ове резолуције, што их је поднела Берта Јакш:

Забавиште и школа су ступњевии једног великог васпитног уређења; по томе је њихова органска веза природан захтев, који није само оправдан, него и изведљив. Извађање оваке везе треба да се напред има у виду код сваке нове градње школских зграда, те да се спреми и што за забавиште треба.

Највиша школска власт треба путем наредбе да установи, да и забавиље имају место и глас у учитељским зборовима. У месним, среским и окружним конференцијама имају се расправљати педагошка питања о забавишту. Занимања дечја у забавишту треба да се и у школску наставу узму и на свима наставним степенима развијају у смислу радног принципа.

Ради спровођања ових захтева потребне су реформе у образовању забавиља и у образовању учитељских приправника. Уз то је потребно да школске власти раде на томе, да се у учитељским школама нарочита пажња обрати на педагогију и психологију дечјег доба, а за та опажања препоручују се као забавишта врло добра места за опажања.

Шта помаже успеху у школској настави?

Успеху у школској настави помаже нормално школско уређење, добар наставни план, саветан и спреман учитељ, који уме извести наставни план, темељном предпремом, смишљеном употребом времена, природним наставним поступком, буђењем интересовања и тиме стварањем расположења за учење и жудње за знањем и образовањем моћи воље и делања; сигурним постављањем основних елемената и понављањем истих. Споразумним заједничким делањем учитеља са својим претпостављенима који морају увек бити стручњаци.

Добрим односом између школе и општине, у којем општина настоји око унапређења школе и потпомаже је потребним средствима.

Али успех школског рада је често у питању и крај све савесности учитељеве, ако су разреди прецупни, неуредно похађање школе, занемареност и неуређење зграде, распуштеност и нестарање родитељско о деци, недовољно старање за потребна учила, неразумевање и пакост људи.

Питање у настави. Један нарочити облик учења у настави је дијалогски. Настава у питањима је успешна, ако учитељ ставља правилна питања и тражи за њих правилне одговоре.

Питање треба да је што краће и просто. Учитељ мора имати у виду при стављању питања, дечју моћ појимања и говора. При питањима у настави треба пазити, на логичко и с планом развијање предмета.

При питањима учитељ се не сме завести погрешним одговорима деце и непотребним завлачењем и измотавањем.

Учитељство.

Уређење учитељских плаћа у Босни и Херцеговини. Сабор Босне и Херцеговине у својој XII сједници од 16. новембра 1912. г. по нов. кал. прихватио је владину учитељску законску основу, — према промјенама, које је усвојио просвјетни саборски одбор.

Законска основа садржи 40 §, те ћу овдје навести најглавније из њих, што ће држим заинтересовати читаоце нашег „Школског Гласника“.

Тако § 4. вели, да се особе, које немају испит зрелости не смију употребљавати као наставници у народним основним школама. Ово је сасвим оправдано, да се не би и овдје догодило, као што се сада догађа у Хрватској и Славонији, гдје ради оскудице у учитељима постављају се на та мјеста људи са врло сумњивом спремом, а још сумњивијом прошлошћу. Што је још горе такви су „наставници“ изједначени у плаћи са свршеним учитељским приправницима, јер једни и други примају 50 К мјесечне „награде“ и то у назад. Зар то није страшно? У Босни се то неће моћи никада догодити.

§ 6. одређује, да упражњена учитељска

мјеста попуњује земаљска влада, па се према тому неће догодити, да ради учитељеве болести, какви вајни школски одбор под предсједништвом жалосног свештеника, болесног учитеља тјера и заповиједа му, да им још окречи школу, јер да ће они за 15 дана тражити себи другог учитеља. (Цркв. школ. одбор у Палачковцима, број 17. „Школ. Гласника“, страна 307.) Тому ће сунце синути, који ће доћи за учитеља таквим људима, као што су ти одборници, те који ће просвјету ширити уз тако „дичног“ српског свештеника, као што је предеједник горњег одбора!

Наставници народних основних школа су јавни чиновници. (§ 8.)

§ 9. дијели наставнике народних основних школа у ове категорије:

- а) намјесни учитељи;
- б) учитељи III. разреда;
- в) „ II. „
- г) „ I. „

Из ниже се категорије напредује у вишу аутоматски без молбе иза сваких 12 година. Намјесни учитељи примају 1200 К годишње адјутума, а кад послје годину дана положи испит оспособљења добивају 1400 К годишње и то од 1. јула односно 1. јануара, који први дође иза положеног испита. — Плаћа за наставнике народних основних школа износи 1400 К годишње. (§ 15.)

Учитељству припадају периодичне повишице плаће, које се у мировину рачунају и то: 4 по 200 К и 4 по 300 К. Првих 6 доплата је по 4 године, а 2 задња по 3 године службе. (§ 16.)

Наставницима народних школа, који из Аустро-Угарске монархије буду примљени у босан.-херц. земаљ. школску службу, урачунаће се у мировину све проведено вријеме у учитељској служби, али у доплатак на молбу највише пет година дотадашњег службовања. (§ 19.)

Осим редовне плаће припада учитељима и мјесни доплатак и то:

- 1. учитељима III. разреда 550 К годишње;
- 2. „ II. „ 700 „ „
- 3. „ I. „ 850 „ „

Од тога се доплатак одузима оним наставницима, који уживају стан 60%. Стан мора имати двије простране собе са кухињом, смочницом и дрварницом. (§ 25.)

При премјештајима и другим службеним

путовањима припадају учитељству путни трошкови и дневнице, као и другим чиновницима XII. (намј. учит.), XI. (учит. III. р.), X. (учит. II.) и IX. (учит. I. р.) дневног разреда. (§ 27.)

Мировине, приноси за васпитање дјече и погребни трошкови, вриједиће за удовице и сирочад учитеља прописи који буду увијек вриједили и за остале босан.-херцег. земаљске чиновнике. (§ 32.)

Послије навршене 35. године службе или 55. године живота не може се напредовати ни у вишу категорију службе ни у виши степен плаће.

Наставници се не смију примати каквог узредног занимања, које не одговара угледу њихова звања. Шта би на ово рекли они мрачњаци, који подигоше лањске године онолику вику, што Срп. Народ. Цркв. Сабор у Карловцима ослободи учитеље од бесплатног цркв. појања, које ни мало не одговара њихову тешком, али узвишеном звању?

Саборски просвјетни одбор је предлагао за темељну учитељску плаћу 1600 К, чему се није противила ни влада, али на то није пристало министарство, те се од тога морало одустати, да се не би можда тиме осујетила сама санкција тога закона.

Како се из наведенога види доста се успјело према Хрватској и Славонији, те Угарској.

Посљедња плаћа босан.-херцег. учитеља, према овом закону, износиће након 32 год. и 4 мјесеца службе 4250 К, а са 35 година иде у пензију са платом од 3885 К годишње.

За све ово заложила се како земаљска влада, тако и сабор, што је за похвалу, тим више, што су биле велике сметње, које је правила како угарска тако и аустријска влада тој учит. закон. основи, те је требало прије свега те сметње уклонити, па онда изградити предсанкцију. Учитељство Босне и Херцеговине се нада, да ће 1. јануара 1913. почети дизати своје плаће по овој новој законској основи.

Б. — 25. новембра 1912.

Љ.

Највише врлине васпитачеве су: Поверење, трпељивост и праведљивост. Најгоре мане: Неповерење, пргавост, освета.

А. Волф.

Учитељи су били теолози, они морају постати лечници. Били су моралисте, морају постати психолози.

А. Волф.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

12. КАТИХЕЗА.

О МОЛИТВИ.

(Наставак.)

Припрема. — Ми знамо, да ћемо тако показати пред другима да Бога поштујемо, ако се Богу молимо. Људи су се од увек молили Богу. Али треба знати, како се ваља Богу молити. Истина је да није тешко молити се Богу. Богу је лакше молити се, него земаљским властима, код којих је човек са својом молбом толиким непријатностима изложен. Али баш зато, што је тако лако Богу се молити, људи често пута заборављају на то, како се треба Богу право и истинито молити. Јер знајте, да је неправилна молитва штетнија, него да се Богу и не молимо.

Сврха. — Зато ћемо данас учити о *молитви*, да би смо дознали, како се треба Богу молити.

I. Излагање — II. Тумачење.

1. (Шта хоћемо, када се молимо?) — Сетате ли се, децо, како су се Израњљци нанатили, док су били у Египту? Шта су они морали да претрпе у тој земљи?... Али они зато нису клонули, него су се чврсто падали у Бога. Они су му се топло *молили*, да их избави из те земље патња. А Бог је саслушао њихове молитве и рече: „Ја ћу да избавим овај народ из руку мисирских и да га изведем из ове земље у земљу обећану“. А када је Фараон пустио Израњљце, покајао се, што их је пустио, те је послао војску у потеру да би их вратила. Али Мојсеје уз Божју помоћ раствори море тако, да се указала суха земља. Израњљци се задивише величини и сили Божјој, која се ту показала и *славеше* и *хвалише* име Његово, који им тако јасно показа своју силу и помоћ. „Десница твоја, Господе, *прослави* се у сили, десница твоја, Господе, сатр непријатеља“ — тако су они *славили* Бога. А када су прешли преко мора и када се подави Фараонова војска, Израњљци падоше на колена и овако захвалише Богу: „Хвала ти Господе, што си показа милост твоју на народу своме, који си га избавио и сигурно га водиш у земљу обећану!“ Израњљци су славили Бога због његове силе и моћи, захвалили

су му, што их је избавио ропства и молили су га, да их уведе у обећану земљу. *Када се молимо хоћемо или Бога да слави́мо или да му се захва́лимо или да да од њега нешто молимо.*

2. (Како се треба молити?) — Али, како су се Израиљци Богу молили? Они су пали на колена и с највећом побожношћу дадоше хвалу Господу своме. Разуме се, да они за време молитве нису ни нашта друго мислили, него само на Бога. Они су овако говорили: „Ко је као ти силан, Господе, ко је као ти славан у светости и способан да чини чудеса?“ Видите ли, како су Израиљци били смерни и осећали, да су пред великим и силним Богом слаби и недостојни? Они су се молили Богу са дубоком надом, да ће им он испунити жељу. И одиста он их је извео из проклете земље египатске. Жалити се мора, што се нису увек тако чврсто надали у Бога, него су се у пустињи често бунили против њега. Они нису били у својој молитви доста постојани, јер им Бог није одмах по изласку из Египта дао обећану земљу. Зато су после и морали четрдесет година да се пате у пустињи. *Моли́ти се тре́ба: 1., побо́жно, па да ни на што друго не мислимо, 2., смерно, па да осећамо да смо пред Богом слаби и недостојни, 3., са надом да ћемо доби́ти оно, што же́лимо, и 4., постојано и увек, ако нам Бог и не да оно, што молимо.* (П. 198.)

3. (Шта треба од Бога молити?) — Израиљци су се молили Богу да их изведе из ропства египатскога, али зашто? Толико већ знате, да им у Египту живот беше у опасности; телу је њихову претила смрт од силнога рада, а и дечицу су им убијали. Али и души њиховој је требало помоћи. Јер Египћани нису веровали у једнога Бога као Израиљци, него у лажне богове. Ко зна, да их не би Египћани најпосле и због вере им напали? Требало је дакле да се Израиљци спасу и да им се даде обећана земља, у којој би нашли оно, што је телу и души њиховој потребно. Телу потребну храну, а души мирно поштовање закона Божјега. Ето то су Израиљци од Бога молили. *Од Бога тре́ба само оно моли́ти, што је за наше тело и душу по́требно.* (П. 199.)

4. (Када нам Бог не да оно, што од Њега молимо?) — Ми смо чули, како

су се Израиљци Богу молили. Али како се многа деца моле Богу?... Многа се деца за време молитве не владају, како би требало. Или не прекрсти руке или не погну побожно своју главу, да би и тиме изразила да за време молитве само на Бога мисле. Да су се Израиљци тако молили Богу, Бог их по свој прилици не би саслушао. Сваки православни хришћанин пре него што би прочитао ма коју молитву, прво ће се побожно прекрстити.

Ако се поред тога молимо Богу да нам даде оно, што је нашем телу и души потребно, Бог ће нам молитву испунити. *Бог нам не да оно, што од Њега молимо: 1., када се не молимо као што тре́ба, и 2., када оно, што молимо није нам по́требно.* (П. 200.)

5. (Где се можемо молити?) — Израиљци су се у Египту молили пред ведрим небом за време рада, код куће за време одмора. Када су касније дошли у обећану земљу, назидали су диван храм, па су се у њему Богу молили. И ми хришћани можемо се Богу молити свуда и на свакоме месту код куће пред иконом нашега кренога имена, у пољу пред часним крстом и иконом, на суку и на води. Али најприкладније место за молитву јесте св. храм, јер нам ту ништа не може сметати. Ту смо ми, у дому Господњем најближе Богу, у њему су св. иконе, које нам у молитви помажу, у њему се свршава највећа бескрвна жртва: св. тајна јевхаристије. *Моли́ти се можемо на сваком месту, али је најбоље моли́ти се у цркви.* (П. 201.)

6. (Када се треба молити?) — Св. апостол Павле каже: „Ако ли једете, ако ли пијете, ако ли друго што чините, све у славу Божју чините“. (1. Кор. 10. 31.) Православни хришћанин дакле треба што чешће да се Богу моли.

За нас је доста, ако се молимо онда, када је то св. црква нарочито одредила. *Моли́ти се тре́ба у јутру и у вече, пре и после јела, у невољи и у искушењу и недељом и празником.* (П. 202.)

Скупљање. — Животиње се никада Богу не моле. Оне то и не могу, јер немају ума, ни слободне воље. Ако се дакле човек, који тога има, не моли Богу, онда он личи на животињу. — Шта хоћемо, када се молимо?... Како се треба молити?... Шта треба од Бога молити?... Када нам Бог не да оно, што од

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

њега молимо?... Где се можемо молити?... Када се треба молити?...

III. Примена.

1. Често се пута ко од наших милих и драгих разболи. Да ли сте се тада, децо, обратили Богу у молитви?... Да ли сте се молили Богу да поврати здравље вашем оцу, матери, брату и сестрици, ако су болесни били?... Па ако је милостиви Бог саслушао вашу молитву, да ли сте га славили и захваљили на његовој доброту?... Често пута лекари губе сваку наду да ће болесник оздравити, али се тада не сме заборавити највећи лекар, који увек може помоћи, а то је драги Бог.

2. Има деце, која за време молитве гледају кроз прозор. У цркви, где стоје пред самим Богом, непристојно се понашају, гуркају се и смеју. Али таква деца својим понашањем у цркви товаре себи још више греха за врат. Друга се деца расрде, кад им Бог одма не испуни молитву. Дете је болесно и оно се моли Богу да му врати здравље. Али болест дуго траје. Тада не треба ни пошто очајавати, него и даље се Богу молити и оставити му, да он реши нашу судбину.

3. Наши стари нису започињали никакав важнији посао, а да се пре тога не помоле Богу или да се бар не прекрсте. На жалост данас се на то слабо пазе. Али често говоримо: „Ово или оно ћу сутра урадити“, а заборавимо да додамо: „ако Бог да“. Слушајте, шта нам о томе св. ап. Јаков говори: „Слушајте ви, који говорите, данас или сутра поћи ћемо у овај или онај град и седећемо онде једну годину и трговаћемо и добиваћемо. Ви, који не знате, шта ће бити сутра. Јер шта је ваш живот? Он је пара, који за мало траје и по том нестаје. Место да говорите: „Ако Господ хтедбуде и живи будемо, учини ћемо ово или оно.“ (Јак. 4. 13-14.)

15. КАТИХЕЗА.

О поштовању светих.

Припрема. — Прва заповест Божја вели: Ја сам Господ Бог твој, ... немој имати других богова осим мене! Бог нам овим речима заповеда, да само у Њега верујемо, од Њега се надамо, Њега љубимо и Њега поштујемо. Али ви знате да ми поштујемо и светитеље, као Св. Саву, Св. Николу, Св. Ђурђа и др. Но да се поштовање светих не противи првој заповести Божјој?...

Сврха. — Данас ћу да вам говорим о *поштовању светих*. Ми Срби поштујемо св. Саву, али зашто?

I. Излагање.

Св. Сава је најмлађи син српскога великога жупана Стефана Немање. Крштено му име беше Растко. Родно се 1175. г. Растко је још као мало дете заволео свети живот и док су његова браћа Вукан и Стефан мислили о лову и јуначким играма, дотле је Растко мислио о књизи и спивао о светоме манастирскоме животу. Био је рођен за земаљску круну, али је он жудио да задобије небесну круну.

Било му је тек седамнаест година, када су неки калуђери из св. горе Атонске дошли на двор Стефана Немање, да купе милостињу за свој манастир. Растко је с великом насладом саслушао њихово причање о манастирскоме животу, па се тајно договори с калуђерима да одбегне с њима у св. Гору. Срећно им пође то за руком и када су очеви војници дошли у св. Гору да врате Растка кући, Растка више не беше, јер је пострижен за монаха и доби име Сава.

Сава је живео у једном руском манастиру. Он је смислио да у св. Гори подигне српски манастир. Писао је оцу, Стефану Немањи, нека преда свој престо сину Стефану, а сам нека дође да проведе своје старе дане у побожном животу. Стефан га послуша, прими на себе монашки чин и добије име Симеон. Сава и отац му Симеон саградише дивни српски манастир Хилендар или Вилиндар, као што се у нашим песмама каже, јер је био леп као да су га виле саградиле. Сава је довео у Хилендар српске калуђере, који су написали многе књиге. 1199. умре Симеон и Сава га сахрани у Хилендару.

Док је Сава мирно радио на томе, да што више књига напише ради поуке српском народу, дотле се браћа му Стефан и Вукан завадише. Вукан, најстарији брат, није био задовољан, што је Стефан, који је био млађи од њега, добио од оца жупански престо, те се побуни против Стефана и збаци га с престола. Сава је увидео, да ће из те свађе два брата највише користити извући непријатељи Српскога Народа, те је зато похитао у Србију да измири завађену браћу. Понео је са собом и тело оца Симеона, које се посветило, јер је мирисало као св. миро. Зато се он и зове св. Симеон Мироточиви.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У Мучан је то био пут за св. Саву, али као што он вели: „Бог ми поможе и пресвета владицица Богородица, те сретно стиже у Србију, где је измирио завађену браћу. Св. Сава је подигао силне цркве у српској земљи и доводио је тамо свештенике и калуђере, који су уједно били и учитељи народни. Под мудрим настојањем св. Саве српска се земља оснажила, што није годило њезиним непријатељима Бугарима, Мађарима и Латинима, те су се сви против ње сложили. Из те је опасности опет св. Сава спасао српски народ. Још је једно велико дело учинио св. Сава. Срби тада нису имали својега српскога архиепископа, него су грчке владике управљале српском црквом. Св. Сава је наговорио цариградскога патријарха, да даде српском народу Србина архиепископа. Св. Сава је био први српски архиепископ. Он, први српски архиепископ, крунисао је и великога жупана Стефана за првога српскога краља, који се зато прозва Стефан Првовенчани. После толикога благодворнога и светога рада св. Сава је двапут био и у св. земљи. Када се други пут отуда враћао умре на путу у граду Трнову 14. јан. 1236. г. Његово свето тело пренесе синовац му, српски краљ Владислав у манастир Милешево, где је оно цело и неповређено лежало све до 27. апр. 1594. г., када га је Синан паша на Врачару код Београда спалио.

(Свршиће се.)

Из праксе.

Говор у спомен краљици Јелисавети

6. (19.) новембра.

Драга децо!

Пре 14 година, кад се ви још ни родили нисте, догодио се један страшан догађај.

Наш краљ Његово Величанство Фрања Јосиф I. имао је необично добру жену, краљицу Јелисавету. Ту добру жену и краљицу, убио је ножем један неваљао човек. То се догодило 10. септембра и 1898. год. у пола један сат после подне.

Краљица Јелисавета била је целог свог живота добра срца, добре душе и чинила је добра на све стране где год је стигла.

Још као девојчица била је увек веселе наравн, послушна својим старијима. Иако су

краљевска деца привикнута да се баве највише по украшеним, скупоценим собама краљевских дворова, а и кад излазе у шетњу да се држе другог реда него остала деца, пок. краљица Јелисавета била је весело и живо дете, па ју је срце вукло да се поигра на зеленој ливади, да трчи за шареним лептировима, да слуша у густој шумској хладовини весело тичије певање.

Таким животом живила је док није дорасла да буде велика девојка. Већ као одрасла девојчица од 16 година била је необично лепа, мила и добра, те кад је била једном у гостима у Бечу са својом матером и сестром видео ју је тада наш краљ Њ. В. Фрања Јосиф, који је тада био младић и тако му се допала, да ју је за кратко време испросио и узео себи за жену и краљицу.

Сви народи који живе у домовини нашој Угарској и у царевини Аустрији, јако су се радовали, што су добили тако милу, тако лепу и добру краљицу. Но још већма су је заволели кад су упознали како је добра срца и честите душе.

Има небројено много прича о њој како је била добра или према деци, или према неком сиромашу, или болеснику, или рањенику, или и према самим животињама.

Ја ћу вам испричати о томе нешто: Једном се возила у лов поред реке Ракоша и опази једну слепу старицу која је ишла према једној провалији. Дете које је водило старицу задржало се на извору да се напије хладне воде. Кад краљица Јелисавета виде, да ће се старица омаћи у провалију, брже заустави коње и отрчи до старице, те је скрене на прави пут, сачека дечка и укори га што је тако непажљив био те старицу саму оставио. Поклони старици неколико дуката и одвезе се даље.

Једном се шетала у Енглеској по морској обали и опази велику гомилу света, кад приђе ближе, дозна да је у мору пострадао неки носач. Кад се распитала за њега дозна, да има жену и ситну децу, који су остали смрћу његовом без хранитеља. Брже оде у стан тога носача и нађе његову жену и децу. Стане их тешити и обећа им помоћ у невољи, те им сутра пошаље по својој дворкињи 8.000 круна.

Једном приликом после неког рата, походила је у болници рањенике и опазила једног млађег рањеног војника. Пришла је к њему и тешила га је, а кад је сазнала жељу његову,

да би хтео да јави својој матери и сестрама где је, послала је парочитог гласника по његову матер и сестре и довела их рањенику да га обрадује. А кад је оздравио дала му је много поклона.

Много је таквих лепих успомена остало о њеним добрим делима. И као што је имала добро срце и честиту душу за странца сиромаха и невољника, тако је и у својој краљевској породици топлом мајчином љубављу волела своју милу децу и радовала се њиховој срећи и напретку.

Имала је две кћери Гизелу и Валерију и једног сина краљевића Рудолфа. Док су деца још мала била краљица је сво време проводила с њима. Најмилији су јој дани били кад је са својом децом била у којем дворцу међу бреговима или у шуми на пољском добру. Обично је била и тада с децом, док су деца учила, а пазила је јако на то, да деца слушају своје учитеље. Увек је тражила од своје деце, да су одана и захвална учитељима који деци добра чине, упућују их на добро и уче их свему што је лепо, добро и честито.

Но у том сретном животу помутила јој се радост кад јој је умро син краљевић Рудолф. Њен мили син јединац краљевић Рудолф умро је 18. јануара 1889. год. Од тога доба тешка је жалост притисла њену душу. Превелика туга показала се касније за пуних девет година њена живота. Она је од тада бивала тужна, невесела, клонила се света и тражила самоћу. У тој великој својој тузи никако се није могла утешити, те јој је здравље оронulo и она је морала ићи у крајеве где је поднебље благо и пријатно да оснажи своје здравље. Више је година тако проводила у разним крајевима и већ кад се доста опоравила, сви који су познавали добру краљицу, радовали су се да јој се здравље толико оснажило као да је сасвим оздравила.

Али једног дана, у време кад се бавила у вароши Женеви, у републици Швајцарској, изађе по подне око једног сата са једном дворкињом и пође станици паробродској да оде лађом у походе једној својој пријатељици. На путу ка паробродској станици сусретне је један неваљао, пуст младић родом Италијанац и забоду јој у прса оштро неко оруђе које је од неке турпије начинио. Добра краљица

Јелисавета издахнула је после кратког времена, јер ју је тај зликовац у срце погодио.

Кад се рашчуло за њену смрт, по свом свету је тај глас сваког сневеселио и ожалостио, а народи који живе у краљевини Угарској жалили су је и данас жале за њом, као за својом добром мајком.

Данас се светкује дан св. Јелисавете, а то је и именити дан, покојне добре краљице Јелисавете. Па за спомен тог тужног догађаја кад је погинула, наша добра краљица, држи се сваке године помен на тај дан, а по свима школама говори се и прича деци о том тужном догађају и о добрим делима покојне добре краљице Јелисавете.

Сви добри људи и сва добра деца, сећају се њене честите душе и њених добрих дела, а сећајући се тога, треба да се угледамо на њу те да и ми будемо добри и честити, и милостива срца према свакоме као што је она била.

А сећајући се њених добрих дела и њене мученичке смрти у којој је невино страдала, рецимо сви: Нека је покој њеној доброј души!

Слава доброј краљици Јелисавети!

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да уплате заостале рате за своје деонице. Шеста рата је за старе деоничаре К 3·50 по једној деоници, а за нове К 4·50 по деоници.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у децембру о. г. од: г. Душана Кашућа, равн. учитеља у Нештину 30 К чланарине. — Од г. Сисоја Томића, учитеља у Шиду 10 К чланарине. — Од г. Сјанка Борића, учитеља у Лединци 25 К чланарине.

Читуља. У Карловцу је преминуо 21. дец. 1912. год. умировљени управитељ учитељске школе Пећар Радуловић у 61. години живота. Пок. Радуловић рођен је у Томашевцу. Гимназију је учио у Карловцима и у Пожуну, а свеучилиште у Грацу и Прагу. Год. 1875. именован је за професора у срп. учит. школи у Карловцу, а идуће године постао управитељем те школе. Умировљен је 1902. г. Књижевни радови су му: Српска народна основна школа, Дидактика и Методика, Психологија,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Логика. Осим тога неколико приповедака које су изашле у „Јавору“ и „Летопису“. Био је члан Хрватског педагошког књижевног збора и члан књижевног одељења Матице Српске. Нека му је лака земља!

Ђачки календар. Књижара учит. д. д. „Натошевић“ у Нов. Саду, разаслала је бесплатно свима учитељима цени календар „Натошевић“ и зидни календар, а уз то извештај број ђачких календара да се разда добрим ђацима на дар. Молимо браћу учитеље да календаре поделе деци одмах како поштом стигну.

Госп. Др. Паја Р. Радосављевић доцент универзитета у Њујорку, бавиће се о идучем школском одмору у Европи, па ће сврнути и наше крајеве.

ПРЕТПЛАТНИЦИМА. Уз претпрошли број „Шк. Гл.“ разаслали смо свима дужницима листиће на којима смо означили колико ко дугује. Укупан дуг прелази знатно своту од 1000 К. Но врло их се мало одазвало тој опомени. Ми молимо да се бар сада на завршетку године сети сваки своје сталешке дужности и пошље заосталу претплату, те тако олакша положај овом једином листу, који се стара за унапређење наших сталешких интереса.

Админ. „ШК. ГЛАСНИКА“.

Давно било, сад се спомињало. „Српска Школа“ донаша ово: „Било је још 2. јануара 1908., кад је Велики Савјет расписао натјечај за писање српске историје и земљописа. Према овоме натјечају требали су рукописи стићи Вел. Савјету до 15. августа 1908. Колико смо извештени стигли су неки рукописи, који су дати на проучавање. То проучавање траје већ четири године, а уџбеника никада на свјетло. Знамо поуздано, да је један српски учитељ поднио српску историју, која је прешла сву Босну и Херцеговину ради проучавања, али пошто мишљење стручњака у овој земљи није било довољно Вел. Савјету, то је исту историју наводно послао на проучавање и Ст. Станојевићу у Београд. Како онда тако и данас. Историје нема, те нема. Ваљда се још проучава. Били знао ко рећи гдје је овај рукопис? Благо српској школи док се за њу овако брину! Ово спомињемо ради тога, да се не би заборавило.

Иста така процедура снашла је и књигу „Поступак у рачунској настави“, од М. Попаре. Књига је та препоручена од више школских власти као добар уџбеник, а Великом Са-

вјету послата је на апробацију још пре две године, па никад ништа о њој, и ако је Вел. Савјет десетак разних других књига већ за то време апробирао и одобрио.“

Педагошки музеј царевића Алексија у Кијеву био је свечано отворен 18. новембра о. г. Музеј ће служити члановима и гостима за даље педагошке студије. У њему је књижница и кабинети у којима осим разних учила има и разних збирки које ће се све употребити при изложбама. Осим тога има дворницу за 700 слушајалаца. Највише заслуге око оснивања овога музеја има председник кијевског „Педагошког Удружења“ А. Деревикциј.

Књижевни огласи.

ЗА СПРОЧАД КОСОВСКИХ ОСВЕТНИКА.

Од Нове Године (1913.) изаћи ће из штампе мој спев „Стогодишњица“ (Соколеки Символ). Приказ стогодишње борбе за ослобођење Срба у историјским и песничким сликама, са певањем, намењен српским певачким, соколским и дилетантским позоришним дружинама.

Дело има три велике слике: *Велики Петак* — Очајање (Слика из Карађорђева устанка за ослобођење Србије), *Ускрс* — Српске Цвети (Почетак новог устанка за ослобођење и *Спасо Дан* — Апотеоза Петра Петра Петровића П. Његоша и Косовских Осветника (Слика из најновијег доба.)

Поједини већи делови овога дела прошли су већ кроз стручну критику и признати су као добри. За „Српске Цвети“ међу осталим изрече је критика („Рад и именик Матице Српске“ год. 1902. II. Додатак, стр. 36. и 48.) ово: „Леп је моменат кад Љубица над децом, што спавају, слути шта би све могло бити, а добра је карактеристика кад Штитарца на крсту заклиње да и њу и децу смакне, ако би дошло до тога да ваља Турцима пасти шака“. — „Кроз цело дело провејава родољубиви дах и особита топлина осећаја. Сваки члан или слика јако је занимљива, пуна дирљивих сцена и родољубива заноса“. „Апотеоза П. П. Његоша“ приказана је као епилог уз „Горски Вијенац“ у току 1902. год., где год је наше Српско Народно Позориште држало представе. О том приказу рекло је „Позориште“ 1902. XXVII. бр. 17.: „Још стојећи под утиском приказа „Горског Вијенца“, публика је са истим одушевљењем саслушала и прекрасни епилог и апотеозу“; „Застава“ 1902. бр. 22.: „Апотеоза прстала је уза све то врло згодно — духовно замишљена, па и изведена“; „Браник“: „— завршено је апотеозом Његушу, коју је врло лепо извео“ — и т. д.

Велика мисао, која је ове године ујединила Српство на Балкану, и велика прилика, да је 1813. пала Карађорђева Нова (Мала) Србија под Турке, а 1913. дочекала, ако Бог да, ускрсну Стару (Велику) Србију, те како је 1813. год. рођен и највећи песник српске слободе, Петар Петровић П. Његош, па се 1913. год. навршује сто година и од његова рођења — дале су ми идеју о великој свесрпској „Стогодишњици“, у којој су горње слике спојене у идеалну целину.

Дело сам посветио Косовским Осветницима, а свачист приход намењујем као помоћ спрочади и породицама погинулих Србијанаца и Црногораца „за крст чести и слободу златну“.

С погледом на ту племениту сврху делу је цена 2 К [с поштарином, ако се шаље у кретоплету, 2-20 К, а ако се наручи уз наплату (per Nachnahme) 2-50 К].

Да бих знао, у колико примерака да одштампам књигу, молим, да ми се претплатници до Божића јаве: или нека пошаљу 2-20 К новчаном унутрницом, или нека дописном картом јаве, да желе, да им се књига пошаље уз наплату (per Nachnahme), кад изађе. У оба случаја нека се тачно назначи адреса, на коју да се пошаље књига.

Имена претплатника као прилагача штампаће се на крају књиге.

С поштовањем

Проф. Јован Живојновић.

Ugarska, Ujvidék.

Novi Sad, Lázár u. 21. a.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Год. 1913. изаћи ће шест књига *Лейпциса Матице Српске* (књ. 291, 292, 293, 294, 295, 296), свака ће имати око 7 табака (свега 42 табака). Осим тога ће изићи 44. и 45. *Књига Матице Српске* (чланци историјске садржине).

Цена је *Лейпцису* за ову годину
 За Аустро-Угарску К 6.—
 За Србију, Црну Гору и остале земље „ 8.—
 Цена је 44. и 45. *Књизи Матице Српске*
 уједно К 3.—
 За иноземство „ 4.—

Претплата се шаље **Благајници Матице Српске, Нови Сад (Ujvidék, Hongrie).**

За Србију прима претплату *књижарница С. Б. Цвијановића (Београд, Кнез-Михајлова ул. 16).*

ЖУРНАЛЪ „ЗАПАДНО-РУССКАЯ НАЧАЛЬНАЯ ШКОЛА“

въ наступающемъ году будетъ выходитьъ въ свѣтъ ежемѣсячно книжками по слѣдующей программѣ:

1. Правительственныя распоряженія и разъясненія, относящіяся къ школьному дѣлу, а равно распоряженія епархіальныхъ учили-

щныхъ совѣтовъ и отчеты о состояніи церковно-приходскихъ школъ епархіи юго-западнаго и сѣверо-западнаго края.

2. Статьи общаго педагогическаго характера, относящіяся преимущественно къ предметамъ курса начальныхъ и учительскихъ школъ.

3. Статья практическаго характера по методикѣ предметовъ начальныхъ и учительскихъ школъ.

4. Статьи, касающіяся школьной и внѣшкольной дѣятельности учителя. Школьные лѣтописи.

5. Внутренняя жизнь школы. Очерки и рассказы изъ школьной жизни. (Школьная дисциплина. Школьные праздники. Практическое участие учащихся въ богослуженіи. Паломничества. Различныя способы и приемы умственнаго и физическаго развитія дѣтей. Школьныя и воспитательныя занятія и игры).

6. Дополнительныя занятія въ школахъ по ремесламъ и рукодѣлію. Образцовыя школьныя сады, огороды, пасѣнки и др. сельско-хозяйственныя занятія.

7. Внѣшкольное народное образованіе. Народныя чтенія и собесѣдованія. Школьныя народныя бібліотеки и читальни. Вечерніе и воскресныя классы для взрослыхъ.

8. Обзоръ дѣятельности земствъ по народному образованію. Статистическія свѣдѣнія объ училищахъ Министерства Народнаго Просвѣщенія.

9. Обзоръ педагогической литературы.

10. Критика и бібліографія. Отзыви о наиболѣе замѣчательныхъ произведеніяхъ русской и иностранной литературы, имѣющихъ общественное и воспитательное значеніе.

Редакція журнала находится **въ Кіевѣ** при Кіевскомъ Епархіальномъ Училищномъ Совѣтѣ. Отвѣтственнымъ редакторомъ состоитъ Предсѣдатель Кіевскаго Епархіальнаго Училищнаго Совѣта.

Подписная цѣна *три* рубля.

40 №№
въ годъ и
3 бесплатн.
приложения

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1913 г.
на ЕЖЕНЕДѢЛЬНЫЙ профессиональный и общественно-педагогическій журналъ

Москва,
VIII годъ
изданія

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

Съ 1912 г. журналъ выходитъ ЕЖЕНЕДѢЛЬНО, кромѣ лѣтнихъ мѣсяцевъ.

Въ журналѣ участвуютъ **видные дѣятели** по народному образованію.

Всюду собственныя корреспонденты. Живая связь съ народнымъ учительствомъ и земскими дѣятелями. Разнообразныя иллюстраціи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА